

Lectures de geopolítica

Dos llibres sobre el passat i el present del neoliberalisme del geògraf marxista nord-americà David Harvey

BERNAT LLADÓ MAS

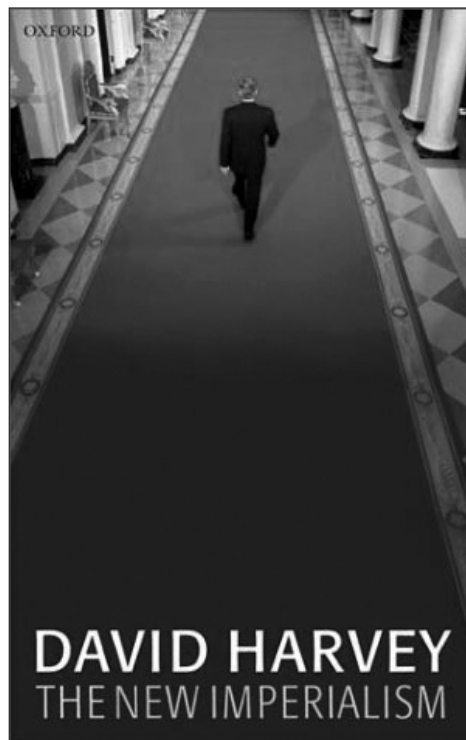
La història del neoliberalisme és també la història d'una nova forma d'imperialisme. Possiblement per això el geògraf marxista David Harvey hagi escrit els dos llibres que a continuació presentem. I també és justament per això que els presentem conjuntament, encara que els dos hagin estat publicats amb uns anys de diferència. Els dos textos bé podrien formar part d'un únic títol, essent el nou imperialisme, com hem dit, una dimensió més d'això que anomenem neoliberalisme. Per aquest motiu proposem aquí una lectura creuada de les dues obres; un exercici en el qual les dues obres s'il·luminin mútuament entre elles i, al mateix temps, ens permetin definir un marc general on situar alguns dels esdeveniments polítics, econòmics i geogràfics més recents. Aquí no busquem la referència directa, la cita literal, la lletra fidel; busquem més aviat el sediment, allò que resta després d'una lectura. D'aquí que l'ordre de les idees que seguim reflecteixi només de forma general i esquemàtica la lògica dels dos llibres de David Harvey.

Per paradoxal que pugui semblar, el neoliberalisme pot ser definit com un marc regulatiu que defineix quines són les polítiques econòmiques que s'ha de dur a terme —encara que aquestes polítiques afirmen, com és el cas, que el dinamisme econòmic passa, justament, per la desregularització de la mateixa economia. El neoliberalisme es un règim; un nou ordre econòmic primer, social després. Com qualsevol règim, comença amb una crisi. I en aquest cas, la crisi és la dels anys setanta. En aquest moment s'esgota un model; o potser hauríem de dir: en aquest moment es fa esgotar un estat de coses previ. La qüestió és delicada; entra en joc el relat de la història. Amb tot, una cosa és certa: les xifres macroeconòmiques indiquen un cert estancament de l'economia mundial,

El neoliberalisme considera que el dinamisme econòmic passa per la desregularització de l'economia

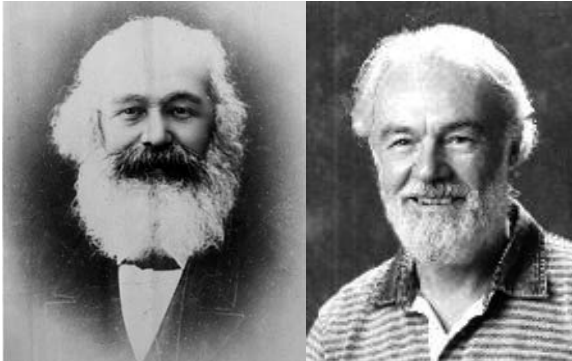
altres paraules: l'excident de capital que s'ha anat acumulant durant els trenta gloriosos, és a dir, els anys que van des de finals de la Segona Guerra Mundial fins a finals dels seixanta, no troben una sortida viable, rendible. No poden ser invertits i, per tant, reabsorbits de manera productiva. Es produeix una situació en el qual hi ha un excés de capital, de mà d'obra i de capacitats productives. No és de fet una situació nova; el capitalisme històric ja ha viscut contextos similars.

un fre en el progrés tècnic, un augment de la inflació i de les taxes de desocupació; finalment, una disminució de la rendibilitat del capital, especialment financer, i de les seves taxes de benefici. Per dir-ho seguint l'argot marxista, la crisi estructural dels setanta és una crisi de sobreacumulació. En

A finals del segle XIX alguns països com Estats Units i França viuen situacions semblants. Per fer front a la situació, per recuperar les taxes de benefici anteriors, l'economia capitalista transformarà parcialment les seves bases durant els primer anys del segle vint. Una d'aquestes transformacions, d'especial rellevància per tot allò que vindrà després, és la separació entre els propietaris del capital i els seus gestors. Els primers descobriran que per seguir acumulant diners no fa falta produir res, sinó que n'hi ha prou fent circular els mateixos diners. Altrament dit: en aquest moment té lloc l'origen de les finances modernes. Aquestes ja no només financen l'economia productiva, sinó que es financen a sí mateixes. Es produeix una situació en la qual les finances són preponderants en el sí del sistema econòmic; gaudeixen d'una llibertat i mobilitat per fer i desfer sense precedents. I la inestabilitat econòmica que això comporta, entre d'altres factors, conduirà a la Gran Depressió dels anys trenta. De nou, per tant, una crisi.

Els Estats Units no es recuperen de la sotragada fins després de la Segona Guerra Mundial. En aquest moment sembla clar que ningú vol tornar a passar per una situació semblant. Perquè això no passi les propostes de l'economista John Maynard Keynes semblen ser les que generen un consens més ampli: regulació de l'activitat financera i polítiques de la demanda. En

Karl Marx i David Harvey

ambdós casos el paper de l'Estat és central. Aquest, per exemple, serà qui realitzarà les grans inversions per poder absorbir l'excedent de capital generat abans de la crisi dels anys trenta; d'això en resultarà, entre altres coses, el paisatge suburbà de moltes ciutats americanes i europees. I l'Estat també serà qui estableixi polítiques de cara a la plena ocupació, o de redistribució de les rendes. En l'àmbit internacional, els acords de Bretton Woods de 1944 regularan l'activitat financera mundial i establiran la paritat fixa de les monedes en relació al dòlar. Així mateix, gràcies en part a les polítiques keynesianes, a l'organització tècnica de les empreses i, sobretot, a la tradició pròpia del moviment obrer, en aquest moment els salaris i les condicions del treball als països occidentals millorarà progressivament. Amb tot, a finals dels seixanta aquest règim econòmic ("règim d'acumulació fordista") comença a presentar signes d'un cert estancament. Disminueixen les taxes de benefici i la rendibilitat del capital; si a això li afegim les polítiques de l'Estat del benestar, no ens ha d'estranyar que a finals dels seixanta i principis dels setanta el capital productiu i, sobretot, financer, hagin perdut part del seu poder de classe. Primera tesi important: el neoliberalisme és l'esforç més o menys encobert per recuperar aquest poder; especialment per part de les finances.

Els primers escenaris on es porten a terme polítiques neoliberals són a la ciutat de Nova York després de la crisi fiscal dels anys setanta, i a Xile després del cop d'Estat d'Augusto Pinochet. Ara bé, és el 1979 la data amb una càrrega simbòlica més forta. Aquest any la Reserva Federal dels Estats Units decideix augmentar els tipus d'interès com a mesura per frenar la inflació. Una de les primeres conseqüències serà la crisi del deute, que afectarà especialment alguns països com Mèxic o Argentina, però també tindrà repercussions sobre les empreses i les famílies. Però aquesta no serà la única política per restituir un determinat poder de classe; calia erosionar igualment la força de treball. La nova geografia de l'empresa (fragmentació del procés productiu, deslocalització, especialització flexible del treball, externalització, etc.) té aquesta doble lectura: eficiència i competitivitat de la producció per una banda, desarticulació del treball organitzat per altra. Calia no obstant això un pas més: com desencallar l'excedent de capital? La crisi dels anys setanta era una crisi de sobreacumulació; per tant, una falta d'espais d'inversió.

Així les coses, calia obrir nous mercats. Privatització i mercantilització són les dues cares de la mateixa moneda: allò que era del comú, o si més no que tenia titularitat pública, havia de passar al privat. I allò que estava al marge del mercat, havia d'adaptar-se ara a la seva lògica. La mundialització no és res més que l'extensió d'aquest procés, i perquè aquesta fos efectiva només calia garantir la lliure mobilitat de béns i diners (no de persones); qui garanteix això és l'Estat. De les polítiques de benestar social es passà a les polítiques de benestar empresarial: davant el temor d'una "fuga de capitals", d'una possible deslocalització o externalització d'una part del procés productiu a un altre entorn, regió o país, les empreses havien de sentir-se com a casa. Això vol dir: que els treballadors no molestin, que l'Estat no intervingui sinó és per crear un marc normatiu i legislatiu favorable o que hi hagi una Universitat orientada al mercat, entre d'altres; en definitiva: que hi hagi un bon clima pels negocis.

I també és en aquest punt on el nou imperialisme juga un paper important. Seguint en part Hannah Arendt i Giovanni Arrighi, Harvey defineix dues lògiques imperialistes distintes però complementàries. Lògica territorial per una banda, lògica del capital per l'altra. La primera forma part d'un projecte polític d'Estat, d'ampliació del seu poder territorial. En canvi, la segona es refereix a la lògica de l'acumulació del capital; en poques paraules: es crea un imperi o bé per abocar-hi productes que el mercat nacional no pot absorbir, o per extreure recursos naturals absents en el propi territori. Fins aquí no sembla una aportació gaire original. Potser la originalitat ens ve d'una altra banda. El vector del nou imperialisme, els Estats Units, combina les dues lògiques. En primer terme és un projecte polític d'Estat: com una forma de mantenir, recuperar, consolidar —depèn de l'analista— la seva hegemonia mundial (si cal per mitjà de la força: cas d'Irak, per exemple). Però també com una manera de construir espais on es puguin invertir excedents de capital.

D'aquesta manera l'imperi, a través de regulacions més o menys directes, més o menys violentes, ja no seria el territori d'una acumulació primitiva, sinó el territori d'una acumulació per desposseïció permanent. Segona gran tesi de l'autor: el nou imperialisme dels Estats Units segueix un procés d'acumulació per desposseïció. Això significa: portar a terme en altres països dinàmiques de mercantilització i privatització de la terra (i la conseqüent expulsió de camperols i petits agricultors), de la naturalesa i la cultura, restringir i apropiat-se de l'accés als béns comuns (com per exemple l'aigua), privatitzar institucions públiques o imposar com a dret fonamental (del neoliberalisme) la propietat privada, entre d'altres.

***Els Estats Units
combinen dues
lògiques
imperialistes
complementàries:
ampliació
del poder territorial
i acumulació
del capital***

Harvey, David. *El nuevo imperialismo*. Madrid: Akal, 2004. ISBN 978-84-460-2066-0

Harvey, David. *Breve historia del neoliberalismo*. Madrid: Akal, 2007. ISBN 978-84-460-2517-7